

CENTRUM SECURITATIS, ТОЕСТ ГЛЪБИНАТА НА СИГУРНОСТТА

Глава I

Кой е Бог и какво е светът, и как навсякъде по света всяко създание съществува с помощта на друго и всички те са в Бога

Светът е устроен така, че всяко нещо в него да съществува с помощта на друго

Преславният Бог, от когото произлиза този свят в цялата му пълнота, предивно и мъдро е устроил и свързал същностите на всички неща в него по такъв начин, че всяко от тях да бъде в определена зависимост (като цяло от Него, но освен това и едно от друго) и следователно да има нещо като опорна точка или основа, върху която да стои.

Основата на света е Божието съществуване

И така, когато Господ¹, бидейки естество и същност, сам по Себе си, сам в Себе си и сам за Себе си пребъдващ за вечни времена, безграничен, безкраен, неизменен, неотменен, непостижим, благословен Бог, пожелал да сътвори нещо друго Нему подобно, но видимо (което да бъде негов образ и да се нарича творение), поставил сам Себе си за негова основа. Сътвореният от Бога свят и всичко, което се съдържа в него, зависи от Него и се състои в Него, както е казано в Писанието, всичко е от Него, чрез Него и у Него (Рим. 11:36)² и по Неговата воля всичко е било сътворено и съществува (Откр. 4:11)³.

Всичко това в четири образа

И така, всички неща съществуват в Бога подобно на: (1.) образ в огледалото, отразен от живия оригинал, от който се е проявил; ако обаче живият

¹ В по-стари издания, например в това от 1785 г., чиято дигитализирана версия е достъпна на сайта на Česká digitální knihovna, вместо Господ е Йехова. – Б. ред.

² Вероизповеданието на Коменски налага да предадем библейските цитати според протестантското издание на Библията (1940), но тези цитати са консултирани и с българското синодално издание на Библията (1992). За по-голяма яснота прилагаме под линия и двата варианта, като ги разграничаваме посредством абривиатурите ПБ и СБ. При цитата от Посланието на св. ап. Павел до римляните се наблюдава съществена разлика: „всичко е от Него, чрез Него и за Него“ (ПБ) – „всичко е от Него, чрез Него и у Него“ (СБ). В текста на Коменски този цитат съответства на ПБ: „[...] že z něho a skrze něho a **pro** něho je všechno (Římanům 11,36)“. Забелязаната разлика засяга важен богословски проблем, който няма да коментираме. Само ще добавим, че според Вулгата е „у него“ (както е в СБ), а не „за Него“ („quoniam ex ipso et per ipsum et **in** ipso sunt omnia“). – Б. ред.

³ Срв. цитата от Откровението на Йоан: „Ти си създал всичко, и поради Твоята воля всичко е съществувало и е било създадено“ (ПБ); „[...] и по Твоя воля всичко съществува и е сътворено“ (СБ); „[...] a jeho vůlí všechno povstalo a jest“. – Б. ред.

си тръгне, онзи в огледалото веднага изчезва. Или (2.) като сянка на тяло, която то хвърля; ако изместим тялото встрани, сянката веднага престава да съществува. Или (3.) като окръжност, образувана с пергел от своя център. Измести ли се центърът, кръгът веднага се разкъсва и престава да бъде кръг. Или (4.) като дърво, което расте от корена си; ако обаче коренът спре да поддържа дървото и да му доставя влага, дървото ще бъде изкоренено, ще изсъхне и ще стане безполезно. По същия начин и този свят не е нищо друго освен видима сянка на невидимия, пребъдващ в недостижима светлина Бог; видим, отразен в огледалото на нашите очи образ на това невидимо вечно същество, което е самият живот сам по Себе си; видим кръг, произлизащ от невидим център; и видимо дърво, израстващо от невидимия корен на божественото. Тези образи ясно ни показват (разсъждаваме ли добросъвестно върху тях) разликата между Бога и света, т.е. между Твореца и творението.

Разликата между творението и Създателя

Бог е сам по Себе си и за Себе си съществуващо битие⁴ и дори да не съществува никакъв свят, винаги е бил и сам в Себе си пребъдва отвека довека. Светът е само нещо допълнително, той е създаден по Божия воля и от Божията воля, сам по себе си не може да съществува, а само в Бога, на когото е сянка, отразен образ, окръжност и от когото израства. Единствено Бог е сътворил света, защото самият Той е единствен и освен Него не съществува друг Бог. Но Той, единственият, е изпълнил света с разнообразни твари, понеже недостижимата красота на Божията същност не може да бъде проявена само чрез едно-единствено нещо.

Взаимовръзка и взаимозависимост на създанията

За да изяви единството на своята същност, Той предивно е свързал и обединил ведно всички създания, така че винаги едното да се държи за другото и едното да съществува чрез другото подобно на брънки на верига, закачени една за друга, или на клонки на дърво, израстващи една от друга.

Както вече споменахме, Той е положил Себе си за основа на всичко, като най-близо до Себе си е поставил ангелите, също духовни същества, на които е поверил управлението на небето (както е казано в 4⁵ Езд. 8:22,

⁴ В ползваното издание на оригинала изразът е „jsoúci jsoúcnó“, а в изданието от 1785 г. – „bytná bytosť“. Изразът може да се преведе още като „съществуваща същност“. – Б. ред.

⁵ Чешкият текст отправя към Четвърта книга на Ездра 8:22, но според Синаодалното издание този момент съответства на Трета книга на Ездра 8:20-23. Ето библиейския текст: „20. Аз казах: „Господи, Който живееш вечно, Чиито очи са устремени към най-високото и небесното, / 21. Чийто престол е неопенен и славата – непостижна, Комуто с трепет предстоят ангелски войнства, служещи във вятър и огън, Чието слово е истинно и думите – неиз-

а по подобен начин разсъждават и платониците, и самият Аристотел). След това на небето е поверил управлението на първоначалата; на първоначалата – управлението на онези неща, които произлизат от тях и които съставляват дълъг списък. Създателят е заповядал всяко едно от първоначалата да дава свои плодове или самостоятелно, или посредством друг елемент, за да може огънят да излъчва във въздуха светлина, топлина, светкавици, гръмотевици и т.н.; така също и водата да излъчва във въздуха пара, мъгла, облаци, дъжд, сняг и т.н.; в земята пък златото, среброто и другите метали да произтичат от водата, за което свидетелства тяхното течено състояние; земята да дава скална маса, а когато се намесят и другите елементи, да се появяват всякакви създания, каквито са растенията и дърветата. И животните произлизат от различни първоначала и в различни първоначала трябва да пребивават. Рибите са от вода и са във вода. Птиците са от вятър и са във вятъра. Влечугите са от земя и са в земята. Саламандърът е от огън и е в огъня. Всичко това обаче се случва посредством намесата и на другите първоначала и съобразно със съответната натура. Следователно виждаме, че всичко произтича от Бога, но същевременно и едно от друго – така, както водата от един кладенец се разлива по тръби в много посоки.

Оприличаване на света с дърво

За да разберем всичко това още по-добре, ще бъде уместно най-напред да разгърнем споменатата алегория с дървото и неговия корен по-подробно, което със сигурност няма да е безполезно.

1. Видимото се основава на невидимото

Когато гледаме дървото отвън, ние виждаме на преден план ствол, клони, листа и плодове. Това, което не виждаме, но с разума си разбираме, че съществува, е скритият под земята корен, от който дървото расте и на който се държи.

По подобен начин и в света виждаме небето, земята, морето и разнообразните техни твари. Не виждаме, но разбираме, че в основата на всичко това стои Бог – тайно, невидимо и неразгадаемо чрез сетивата същество, без което обаче светът не може да съществува, а и не би съществувал.

менни, / 22. повелението – силно, и управлението – страшно, Чийто поглед бедни пресушава, гневът планини разтопява и истината вечно пребъдва, / 23. чуй молитвата на Твоя раб, и вслушай се в молбага на Твоеото създание!“ (СБ). В ПБ тази библейска книга липсва. Коменски не е посочил кое издание на Библията е ползвал, а в Синаодалното издание е отбелязано наличието на различни варианти, като при някои от тях този текст липсва, а в други случаи е разделен на две отделни книги. – Б. пр.

2. Всичко произлиза от невидимото

И така, всичко, което е на дървото, до най-малката пъпчица, произлиза от корена, а не от някъде другаде. Директно от корена се издига стволът, от ствола израстват издънки, от издънките – малки и големи клони, от клоните – клончета, а от клончетата – листа, цветчета и плодове. По същия начин от Бога, вечния корен, произлиза съществуването⁶; то се дели на духовно и телесно и същото важи за конкретното съществуване на всяко едно нещо. Дървото също така получава от корена три неща:

3. Субстанция, храна, качества

1. Сила и мощ – коренът държи дървото, за да не се преобърне. 2. Влага и храна – от корена пие сокове и ги изпраща по клоните, от тях те се хранят, благодарение на тях се раззеленяват, цъфтят и растат. 3. Естествена природа и качества – от корена именно произлиза невидимата мощ, която оформя листата и плодовете на всяко дърво според неговата натура, така че крушата не може да роди върбови цветове, листа или плодове, липата – смокинови, трънката – лозови, и т.н., а само своите собствени.

По същия начин корените на света и на създанията са три: Божията сила, мъдрост и доброта. Защото всичко съществува чрез Неговата сила и ако Бог я оттегли, светът би се превърнал в нищо, в първоначалното си небитие. Всяко растение, всяко камъче, всяка пращинка, която виждаме, е видим знак за невидимо присъстващата Божия сила, която прави възможно неговото съществуване. Гъмженето на живите създания, както и собственото ни дихание (което го има не по наша, а по Божия воля) ни представят по осезаем начин присъствието на невидимата Божия сила (Рим. 1:20⁷). После самата Божия доброта напоява създанията, на всяко дава онова, от което то се нуждае, за да оцелее и расте.

И накрая, Божията мъдрост, разливаща се навсякъде, прави така, че всяко създание да е това, което трябва да бъде, и да дава плодове, подобни на него, без да допуска объркване и смесване на естествените качества.

4. Възражение с отговор

Някой може да възрази, че в света има много неща, които не са това, което би трябвало да бъдат и както изисква тяхната природа. Например

⁶ В ползваното издание думата е *podstata* (същност, субстанция), но смятаме, че е по-уместна думата *bytnost* – (съществуване), употребена в изданието от 1785 г. – Б. ред.

⁷ Сrv.: „Понеже от създанието на света това, което е невидимо у Него, сиреч вечната Му сила и божественост, се вижда ясно, разбираемо чрез творенията; така щото, човечите остават без извинение“ (ПБ). „Защото онова, що е невидимо у Него, сиреч, вечната Му сила и Божеството, се вижда още от създание мира чрез разглеждане творенията; тъй че те са неизвиняеми“ (СБ). – Б. пр.

дяволът и човекът са лоши и дават лоши плодове (грехове и мерзост), докато коренът на живота им, Бог, е добър. Обаче и при дървото можем да видим нещо подобно, но коренът няма никаква вина за това. Когато дървото се ашладиса, чуждата присадка се захваща и израства, но после не дава плодове, както би искал коренът според собствената си природа. Същото е при хората и ангелите, които допускат в сърцата си чуждото семе на порока – то покълва и дава плодове според своята природа, макар и да стои на здрав корен и да пие вода от него. С какво е виновен коренът за това?

5. И всичко произлиза едно от друго

Накрая разбираме, че макар Бог да е във всяко едно нещо, Той не се проявява пряко и по чудоеен начин, а посредством самите създания. Поради това на простите хора им се струва, че всичко, което се случва, се случва от само себе си или защото едни създания въздействат върху други. Но и тук може да се направи свършена аналогия с обикновеното дърво. Висящите върху дървото плодове не се държат за самия корен, нито си набавят влага директно от него, а са захванати за клона и влагата стига до тях по дръжчицата им. Би било глупаво, ако някой реши да отрича ролята на корена, защото именно той е източникът на всичко, което протича в цялото дърво. Разбира се, че ябълката пие влага от най-близкото клонче, но откъде я взема то? От друг клон, за който се държи, а той пък – от този, от който израства, и така, докато се стигне до стъблото и накрая – до корена, от който всички клони и това, което е по тях, едно от друго получават влага. Същото се случва и с нас като създания. Ето пример: имам и усещам в себе си живот. Откъде е той? Произтича от Бога, не от другаде, и аз съм толкова сигурен в това, както съм сигурен, че дневната светлина идва от слънцето (а не от звездите или отнякъде другаде). Но как Бог създава в мен този живот? Непосредствено, чрез някакво чудоедно вдъхване (както в началото при Адам)? Не, това се случва чрез посредници. Животът в мен се поддържа от топлината на огъня, който нося у себе си. Огънят остава у мен, понеже се храни от мастите на кръвта във вените ми. Кръвта пък се поддържа с усвояване на храна и вода. Храната и напитките идват от първоначалата, а за да могат да израстват от тях, небето им дава светлина, топлина, влага и своята тайнствена сила. Това е заръчано на небето от Бога и Той го наставлява (Иов 38:33-37). И така прочее Бог действа посредством тези неща, всичко произтича изначално от Него, макар и всяко нещо да е свързано с друго – като скачени тръби; на всяка една степен обаче сам Бог остава таен разпоредител на всичко (вж. Иов, гл. 36, 37, 38, 39 и т.н.). Така казва и Той: „Ще отговоря на небето, И то ще отговори на земята, И земята ще

отговори на житото, на виното и на маслото, И те ще отговорят на Израела“ (Ос. 2:21-22⁸). Така и аз у себе си усещам разум – познавам, зная и умея нещо (Бог е дал разум на нас, а не на животните). Откъде се е взело това? Небето е определило моята природа и ми е дало съобразителност и памет, кога по-пъргави, кога по-мудни. Но откъде ги е взело небето? Бог най-напред е разпределил силата между планетите, за да я вливат в по-нисшите създания, и ги е разположил така, че в деня на моето раждане да светят по един или друг начин (Иов 38:33, Сир. 43:10⁹). И така, съобразителността ми – било то по-голяма, или по-малка – ми е дадена от Бога чрез небето. Ако успея да възпламеня своята мисъл с четене на книги, с вслушване в мъдрите хора или в собствените си размишления, всичко това също е от Бога. Кой пробужда желание за това? Кой създава условия и дава подтик? Кой е вдъхновил мислите у онези, които са написали полезните за мен книги? Кой е вложил думите в устата на онзи, който някога ми е говорил мъдро? Кой, питам, ако не Бог? И дори хората да взимат мъдрост един от друг, от кого най-напред са я взели? Накрая винаги стигаме до първоизвора. Откъде взима (да допълня и това) разум и реч човекът, който казва нещо полезно? Откъде взима слух и прилежание онзи, който слуша правилно? Откъде на разсъдливите хора им идват на ума полезните идеи? Бог, Бог е благословеният и неизчерпаем първоизвор, от който извира нашата същност, живот, разум, напредък и всичко, което всяко създание притежава. Накратко казано, всичко е от Бога и всяко нещо израства едно чрез друго, до най-тънката власинка и най-дребната пращинка. Всичко става с Неговата сила и по Негова воля, дори движението на най-мъничкото червейче, защото и най-мъничкото листенце на дървото, и неговата най-мъничка жилка не могат отникъде другаде да получат влага и храна освен от корена.

[...]

⁸ Българският превод на цитата в текста е по ПБ. Срв.: „Ще чуя небето, и то ще чуе земята, и земята ще чуе хляба и виното и дървеното масло; а тия ще чуят Изреел“ (СБ). Основната разлика в двата български превода е в глагола („отговоря“ Х „чуя“). В чешкия оригинал библейският цитат от *Книга на пророк Осия* съответства на ПБ, но са посочени други номера на стиховете: 2:23-24. В ПБ и СБ цитатът отговаря на 2:21-22. – Б. пр.

⁹ Срв. стиха от книга *Иов*: „Познаваш ли законите на небето? Установяваш ли неговото владичество върху земята?“ (ПБ); „Знаеш ли наредбите на небето, можеш ли натъкми то да владее над земята?“ (СБ). Цитираната в оригинала библейска книга *Премъдрост на Исуса, син Сирахов* отсъства от българското протестантско издание от 1940 г., тъй като е била смятана от протестантите за апокриф. Това поражда въпроса защо Коменски се позовава на нея. Цитираният в оригинала стих от тази книга съответства на следния в СБ: „тя [месечината] е хубост на небето, слава на звездите, бляскава украса в Господните висини!“. Както се вижда, нито един от двата библейски стиха, на които се позовава авторът, не съдържа визириания от него смисъл за астрологичната връзка между деня на раждане и разположението на звездите. – Б. ред.

Глава IV

Още описания на човешките тревоги

Тайната на колелата на пророк Иезекиил

Когато Бог пожелал да разкрие на Иезекиил чрез видение хода на света и неговото изумително управление, Той му показал четири колела и всяко от тях с втъкнати едно в друго колела¹⁰ и стигащи от земята до небето. Движели се заедно, но същевременно и на всички четири страни, превъртали се с грохот и се мятали така рязко и странно, че всявали ужас. Край колелата пък имало четири огнени животни, а в центъра на колелата – дух, който ги ръководел. Чрез всичко това е изобразено изумителното и известно само на Бога управление на света, при което, макар и всички човешки дела да се въртят в кръг и да се лутат насам-натам, Бог все така предивно ръководи всичко както чрез ангелите, така и сам с духа на своето всемогъщество. Няма да разберем божественото управление на нашите дела, но можем що-годе да схванем въртенето и на нас самите, и на делата ни в кръг.

Когато Соломон гледал хода на света, също свидетелствал, че всичко се върти в кръг: едно – нагоре, друго – надолу, едното се надига, другото пада, едно идва, друго си отива и когато между всичко това човек се лута и обърква, не му остава нищо друго освен жалкото бъртане и духовното страдание, че не може нито да пропъди, нито да обхване с поглед, нито да намери помощ под небето, нито да изброи всичко, което не му достига, нито да изправи онова, което е криво (Еклесиаст 1).

Седем колела, в които се върти и лута нашият живот

Нека да видим как нашият живот е изпълнен с тревога и хаос. Докато живеем под небето, ние сме в колело. Но защо казвам „в колело“? В колела сме, в чудно заплетени едно в друго колела, така че едно ни мятат насам, друго – натам, а трето – на другаде. Не стоим в центъра на нито едно от тях, все се отклоняваме от него, колелата ни подхващат и ни подхвърлят насам-натам.

Първото колело, което постоянно ни тласка към нещо, е небето, второто колело са първоначалата, третото колело са живите твари, сред които живеем, четвъртото са нашите ближни, петото колело са дяволите, шестото са Бог и Неговите ангели, седмото, най-заплетеното колело, сме

¹⁰ Тук си позволихме да допълним авторовия текст според библейското описание: „Колелата и направата им изглеждаха, както изглежда топаз, и всички четири си приличаха; и по изглед, и по направа бяха като че колело в колело“ (Иез 1:16). В оригинала е даден само следният израз: „[...] четири колела едно в друго [...]“ („[...] čtyři kola, jedno v druhém [...]“), което крие риска за неточно описание на библейския образ. – Б. ред.

самите ние. Ако някой можеше правилно да вникне в тези колела и да види нашето жалко лутане в тях, със сигурност би бил поразен и ужасен заедно с Иезекиил.

1. Небе

Небето се върти бързо около земята и отнася със себе си дните на нашия живот и дори самия живот разкъсва на парчета, и така година след година, ден след ден, час след час и всеки момент съкращават и скъсяват живота ни и ни приближават към портите на смъртта. Облаците скриват от нас небесата, помрачават и замъгляват мисълта ни, хвърлят по нас вода, лед и огън. Също така често се случва да ни отнемат това, което идва към нас от слънцето и от звездите, и да развалят климата не по наша воля, а често против нея, причинявайки ни големи затруднения.

2. Първоначала

Четири първоначала проникват едно в друго по различни начини и нарушават равновесието, те са винаги в готовност както да ни помогнат, така и да ни погубят. Трябва да се страхуваме от земята – да не пропадне под нозете ни; от водата – или да не пресъхне, или да не прелее и да ни наводни, трябва да полагаме грижи и да внимаваме огънят да гори, но да не опожари онова, което не бива да бъде изгорено, а също така трябва да понасяме негодите, причинявани от ветрове и бури. Сгради, дървета и скали понякога се сричат и сгромолясват; храната и водата, които поддържат живота ни, понякога се превръщат в отрова, болест и смърт; трудът, с който осигуряваме прехраната си, често носи умора, изтощение и омаломощава тялото и мисълта, но така преминава животът ни и ние препускаме в него като в колело.

3. Животни

Третото колело са животните, с които и сред които живеем в нашето земно обиталище, и макар да са създадени, за да ни служат, те ни заставят да полагаме по-скоро усилия и труд, предизвикват понякога у нас гняв, а често носят заплаха, въпреки че немалка част от хората се върти заедно с тях като в колело и полага усилен труд било телом, или духом.

4. Близните

Също и хората в нашето съвместно съществуване с тях са колело, в което злочесто се мятаме насам и натам. На първо място нас насила ни обвързват обичаите и привичките, които са достойни или за похвала, или за презрение. Грабват ни като порой и ни повличат така, че макар често пъти тялото и душата, животът и здравето, честта и съвестта да страдат от насието, да се тресат безпомощно, да се блъскат, да се прекършват и раздират, няма как да се противопоставим и да устоим, за да не правим онова, което правят другите хора, и да не сме подвластни на техния пример. Понякога едни примери дърпат насам, други – натам, така че човек е

разкъсван на всички страни и не знае какво да прави в този хаос, откъде да мине или накъде изобщо да върви или лети, не проумява и не може да разбере. Следите на някои хора виждаме точно пред себе си, други – зад себе си, трети – встрани, и често пъти не знаем на кои трябва да обърнем внимание и кои да избегнем. Понякога знаем, но насрещният вятър или друга причина за безредие току ни отклони и ни попречи да ги последваме. Освен всичко това често ни подхвърлят като топка човешкото безверие, негодувание, коварство, омраза, лицемерие и коравосърдечност. Ако някой пожелае да си настрои ухото така, че да се вслуша в езика, ще открие, че той е пълен с празнословие, ходи и по небето, и по земята, в общ къп събира това, което е, с това, което не е, казва на черното бяло и на горчищото – сладко. Освен това е толкова непостоянен и изменчив, че едно и също нещо хем го гради, хем го руши, хем го удостоверява, хем се усъмнява в него, хвали и хули, съветва и обезсърчава, и често прави това така убедително, че (ако някой няма желязна воля) не остава нищо друго, освен човекът да се люшка според неговата воля насам-натам, а често пъти – сам да се опозорява и да си вреди. Затова Иаков нарича езика огън, който унищожавя кръговрата на нашия живот (Иак. 3:6¹¹). Очите на нашите близки също ни следват по странен начин, обръщат се към нас както ласкателно, така също лукаво или гневно. Това събужда у нас ярост, уплаха, радост или подозрение и все някак смущава мисълта. Ръцете им понякога ни галят, друг път ни драскат, а понякога не можем да разберем какво всъщност правят. Нозете им понякога ни изпреварват и ни примамват да влезем в капани, понякога ни преследват, дебнат и подгонват. Всичко това крие опасност, подозрение или най-малкото несигурност в посоката, в която може или иска да ни отведе. И никой не знае къде дебне убиец, къде – крадец, къде – насилник, къде – злосторник, къде – доносник, къде – клеветник, къде някой от проста немарливост може само поради липсата на здрав разум да ни навлече беда. Който се преструва на приятел, често бива неприятел, който дава съвети, се оказва предател, предводителят – прелъстител, пазителят – грабител, началникът – избухлив и тиранин. Няма дивни хищници, които да постъпват така жестоко едни с други, както хората – с хора, които едни от други късат парчета от това, което имат, едни на други си съсипват репутацията, здравето и живота и по най-жесток начин взаимно се измъчват и унищожават. Това е ужасният въртоп, в който сме се омотали.

¹¹ Сrv.: „И езикът, тоя цял свят от нечестие, е огън. Между нашите телесни части езикът е, който заразява цялото тяло и запалва колелото на живота ни, а сам той се запалва от пъкълата“ (ПБ); „и езикът е огън, украшение на неправдата; езикът се намира в такова положение между нашите членове, че скверни цялото тяло и запалва колелото на живота, като сам бива запален от геената“ (СБ). – Б. ред.

5. Дяволи

Нашето пето колело е гонитбата ни с дяволите, нечистите духове, които (както знаем от Божието откровение) обикалят денем и нощем на големи сборища и по всякакъв начин ни тласкат към грехове и нещастия. Скришом ни внушават да вършим лоши деяния, предоставят ни за тях причини и възможности, пораждат раздори помежду ни и подбуждат първичните стихии срещу нас. Понякога се преобразяват в ангели на светлината и се преструват на наши приятели, жалят ни, съветват ни, молят ни, но всъщност не искат нищо друго, освен да отведат глупавите хора в преизподнята. Понякога ни атакуват и яростно заплашват, ужасяват ни, подстрекават ни и ни преследват, а в зависимост от това какви са наклонностите на даден човек, те го нападат именно откъм тази страна и с хитрост или сила се стремят да го унищожат. Няма душа под небето, на която дори за един ден да са ѝ спестени техните атаки, и докато сме живи, непрестанно се въртим като в колелото – те с нас и ние с тях. Ако човек се остави да го яхнат, той бива нещастен, те го подкарват и го тласкат от грях към грях, от тъмнина в тъмнина и не му дават покой, докато напълно не го погубят; а често самите те стават и неговите физически палачи. Ако някой им се опълчи, пак няма да се отърве от тях – ще го примамват, съблазняват и изкушават, ще го плашат и ужасяват, ще се стремят да го отклонят от пътя и да го вкарат в грях. Дори и най-съобразителните не излизат от тази битка без рани, драскотини и синини, които засягат не само съвестта (което се случва често), но понякога и тялото, и имота, каквито примери ни дава Свещеното писание (най-известният от тях е този на Йов).

6. Бог и ангелите

Шести поред са нашите отношения със самия Бог, нашия Създател, който е очертал със Своите заповеди пределите на нашия живот и иска да тичаме като на състезание, но да не нарушаваме поставените граници. И ако изоставяме поради леност или униняваме от умора, ако припряно избързваме напред или твърдоглаво не помръдваме от своето място, Той ни подгонва със заплахи, с мор, с тояга, с меч и огън, порицава ни, обвинява ни, бичува ни, сипе удари върху нас, посича ни и ни изпепелява. Чума, глад, война, наводнения, земетресения, болести и други страдания на душата и тялото са ударите, които ни нанася и с които ни мори, така че пред ръката на Всемогъщия никога и никъде не сме в безопасност – нито живи, нито мъртви.

7. Ние самите със собствената си ненаситна мисъл

И накрая, най-заплетеното колело сме ние самите поради необяснимото непостоянство и обърканост на собствените ни мисли и действия. „Сърцето на глупав е колело в колата, и мисълта му е като ос, която се

върти“, се казва в книгата *Премъдрост на Иисуса, син Сирахов* (33:5)¹². За кого не се отнася Свещеното писание? Отнася се за всички нас, без изключение (има предвид естествената човешка природа). Нашата мисъл е ненаситна независимо дали сме будни, или спим, дали работим, или безделничим – винаги нещо търси, броди по земята, из ада, по хорските сърца, думи и дела, макар и това да не води до нищо друго освен до излишни терзания и умора. Нашият разум е изключително любопитен, надзърта навсякъде и във всичко. За него нищо не е нито прекалено високо, нито прекалено дълбоко, за да не опита да го достигне, даже и Божиите тайнства не оставя на мира и по всякакъв начин се бърка в тях, което не му носи нищо друго освен тревога и безчестие. Само че нашите желаниа са като колело и като в колело ни подмятат. Нашето сърце е много придирчиво и при това е ненаситно; за каквото се захване, вкопчава се и не го пуска. Ако някой например се пристрасти към имот и имане, сърцето му остава под тяхна власт, пред очите му непрестанно изникват сандъци и кесии с пари, хамбари и ниви, в ушите му звънтят монети, с носа си надушва печалбата, мисълта му бяга и скача от това, което има, на това, което няма, страхува се да не би имането му да се смали или да се разпилее и се измъчва как да си го получи обратно. Той не прави това (или по-скоро не изживява това) само докато е буден, но няма покой даже и докато спи, и така алчната му страст непрекъснато го върти в кръг. Същото е и при човек, който обича насладите: умът му блуждае по блюда, бокали и места, за които дори не е прилично да се говори. Също и този, който жадува за слава, мислено все си строи и сглобява крилата на Дедал, после ги пристяга и лети – и това минава през ума му непрекъснато. Подобно нещо се случва и на този, който силно желае да бъде мъдър и талантлив, да бъде обичан, да получи признание и т.н. Макар нашата мисъл ненаситно да копнее за всичко това, тя същевременно е и изменчива и понякога по един или друг начин се отвращава от собствените си дела, така че колелото на нашето непостоянство продължава да се върти както напред, така и назад и не успява нито за миг да застане, без да вдига шум. Въртенето при някого е по-бавно, а при другото – бързо, в зависимост от това дали човекът повече или по-малко е сполучил с онова, на което държи.

И така, копнее ли човек за нещо, той копнее прекомерно, намрази ли нещо, мрази прекомерно, радва ли се на нещо, радва се прекомерно, скърби ли за нещо, скърби прекомерно, при това често пъти до такава степен, че сърцето му ще се пръсне на сто хиляди парченца. А от тия неразбории (каквато и да е тяхната причина) не е предпазен нито един

¹² Цитатът е по СБ. Вж. бел. 10. – Б. ред.

човек – в това колело се върти малко или много всеки, дори и хората, отдадени на Бога.

Докато човек е жив, той е податлив на промени дори и против своята воля. Така понякога бива весел, друг път – тъжен; понякога – спокоен, друг път – печален; понякога – смел, друг път – страхлив; понякога – пламенно набожен, друг път – охладнял; понякога – напорист и сръчен в работата, друг път – посърнал и отвратен от абсолютно всичко. Тези различни състояния на мисълта (както показват примерите) са толкова ярко изразени, колкото е по-доброкачествена по своята природа мисълта на съответния човек, също както вълнението на разбушваното море е по-силно в дълбините, отколкото в плитчините. А там, в дълбокото, е безкрайно трудно и мъчително. Не е лишено от основание твърдението, че макар и за човека много от нещата в света да са непоносими, той все пак се справя с тях по-лесно, отколкото със себе си. Когато сам със себе си не воюва, нищо от външния свят не може да го събори, дори и атаките на самия Сатана. Но щом у самия човек започне битка на тялото с духа, на разума с вярата, на нетърпеливостта с търпението, на съмнението с надеждата, тогава тъгата и страданието нямат край. Следователно у човека непрекъснато се водят битки, едното с другото се гонят като в колело, веднъж побеждава тялото, друг път – духът, веднъж надделява разумът, друг път – вярата, в един миг сърцето придобива сила, а друг път отслабва, понякога надеждата разцъфтява, а друг път увяхва. Така следват атака след атака, изкушение след изкушение, битка след битка, падане след падане, болка след болка, че и Павел е принуден да извика: „Нещастен аз човек! Кой ще ме избави от тялото на тая смърт?“¹³ (Рим. 7:24). Изчезне ли един порок, друг го следва по петите, тръгне ли си един, друг вече дебне نابлизу. И дори не вървят един подир друг, а се сипят един връз друг. Понякога се случва да дойде мъничко изкушение и да предизвика страшен смут и тревоги на мисълта. Как да се предпазим от това? Докъде може да отведе? Къде е краят?

Превод от чешки: **Нина Тодорова**

¹³ Цитатът е по СБ. Срв.: „Окаян аз човек! кой ще ме избави от тялото на тая смърт?“ (ПБ). – Б. ред.